

Maria Crîngaci Țiplic, „Oaspeții germani” în sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie și arhitectură (secolele XII-XIII), București, Editura Academiei, 2011, 395 p. + 7 hărți + 55 pl.

Lucrare de doctorat (susținută la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu), publicată fără modificări, și-a propus ambiția unei sinteze de istorie medievală timpurie, zonată. În cuprinsul ei, nu există însă nici un fel de preocupare pentru definirea unor concepte cu care autoarea ar fi dorit să opereze. De la bun început, observăm că *nu se știe despre faptul că nu toți acei „hospites” menționați în acte au fost germani*; nici că nu se poate pune semnul egal între „oaspete” și colonist privilegiat. Pe de altă parte, într-o țară care se umple de „oaspeți”, nu există nici un fel de „gazde” (dacă cineva s-ar gândi la români, ei sunt vag menționați la p. 18, 36). Iar dacă românii nu sunt prezenți în această carte, am putea din nou avansa supoziția că autoarea nici nu-i prea vede prin zonă, nici măcar la pasiv, decorativ, ca umplutură istorică. Mai întâlnim, uneori, vorbindu-se despre secui, dar aproape deloc despre maghiari. Și ca să ne consolăm, ar trebui să ne imaginăm că atunci când se scrie, mereu și mereu, despre vreun rege sau de un regat, trebuie să-i subînțelegem pe „unguri”. În același timp, nici măcar nu s-a sesizat că germanii au avut între ei și iobagi, că există un *teritoriu „andreaan”* (în termenii MCT) care conferă egalitatea dintre numele de sas și cel de privilegiat (ca la secui), că între emanația inițială a privilegiului și prima reconfirmare, de la începutul secolului al XIV-lea, a existat un laborator care conținea și tendințele de extindere a realităților comitatense și ale afirmării nobilimii dincolo de identitatea etnico-socială.

La fel de straniu, de această dată la nivelul limitelor cronologice, pentru autoare „*Colonizarea se încheiase cel mai târziu în primul sfert al secolului al XIII-lea*” (p. 17, sublinierea MCT), dar mai sus, pe aceeași pagină există contrariul: „*chiar dacă luăm în considerare înființarea unor noi sate în a doua jumătate a secolului al XIII-lea*”). Ca reper cronologic folosește, anacronic, și mormintele cu nișă cefalică, ca și când ar fi fost toate *numai germane*. Oricum, și dacă ar fi fost, tot nu se poate judeca stoparea colonizării în funcție de ele. Fie și numai pentru că *izvoarele scrise o menționează în continuare*. Totodată, autoarea crede că invazia de la 1241 a devastat, decimat, dar, concomitent, a dispersat ori a regrupat populația.

Textul abundă de formulări ciudate, chiar hilare: „*documente transilvănene geizane-andreene*”, „*desertum bélan*”, „*desertum geisan*”, „*desertum comitatens*”, „*libertăți geizane*”, „*bazilică-romanică*” (dar inconsecvent, vezi p. 131, la Sebeș-Alba) sau de categorii precum: „*complexe senioriale*”, „*fortificații senioriale*”, despre care ne întrebăm ce acoperire au și ce șansă de rezistență în viitorul istoriografic. Citim cu stupoare și despre „*feudalizarea teritoriului... cu vasali occidentali*”, deja în a doua jumătate a secolului al XII-lea (p. 11), despre „*feudalizarea acelei terra deserta*” (p. 27), despre „*înalți feudali clericali și laici în Țara Oltului*” (p. 35). Anselm von Braz (dacă ar fi ajuns cu-adevărat pe la Orăștie!) și-ar fi primit „*feudul*”, cu o fortificație deja existentă, dar fără constructor identificat, de la ... comitatul Alba (p. 27). După un timp, „*feudul*” și „*senioria*” de la Orăștie se resorb fără urme, iar MCT nici măcar nu-și pune problema că s-ar putea să nici nu fi existat vreodată în afara schiței de scenariu începută de către Zeno-Karl Pinter. Deși citează fragmente clare din diploma *Andreanum*, cum ar fi „*iobagii noștri să nu cuteze a cere ... vreun sat sau vreun prediu*” (p. 39, nota 312), MCT „*traduce*” că „*nu se exercita dreptul nobiliar și ... [regele] rămânea seniorul unic*”. Nici

nu cutează să creadă că „iobagii regelui” erau aristocrații și apropiații suveranului. În alt loc, seniorul este sinonim cavalerului (p. 91).

Prin ceea ce publică, semnatara arată că nu cunoaște cum a fost cu geneza nobilimii ardelenе și cu evoluția generală a elitelor din Transilvania. Este îndeajuns să citim că există „un grup elitar și aici avem în vedere comunitatea sașilor” (p. 51) pentru a marca faptul că MCTJ chiar nu are idee cu cine ar trebui să se ocupe. Nici o clipă nu se face referire la vreun „regim de stări”, cu structurare aparte. Chiar dacă a citit și chiar citează că între coloniști se aflau „războinici membri ai unei cavalerii nou formate din ministeriali” (p. 54), aceasta nu are nicio valoare. Starea elitelor mărunte din Imperiul Romano-German care s-au transferat în Transilvania o cunoaște doar parțial și n-o folosește unde și când trebuie. Există părți de volum care par a înțelege problemele elitelor (pp. 56-57), în alte zone însă, se arată contrariul. În final, din lectura amestecată, rezultă că nu se știe nici unde ar trebui clasati greavii, la „categoriile elitare”, împreună cu preoții (p. 51 – ca și când, și ei ar fi trebuit să fie toți la fel) ori la „elita elitelor”, care amestecă, într-un fel neștiut, nobilitatea. Greavii se raportează la negustori în mod formal (p. 53), numai că nimic nu se demonstrează în acest sens. Lista celor care au dat nume de sate este incompletă (p. 55 – vezi, spre exemplu, absența lui *Theel*, care a preluat Cruceburgul și a dat numele actual al satului Teliu). Așa se face că tot ceea ce este numit „nobilitar”, „nobilime” etc. trebuie recitat în gama realităților necunoscute de către autoare. Pentru ea, chiar dacă greavul sau locatorul nu au fost nobili, construcțiile patronate de ei, deja în a doua jumătate a secolului al XII-lea, sunt „ansambluri nobiliare”, „curți senioriale”; când nu este sigură, numește construcția „rotundă seniorială” (p. 70). Faptul în sine este suficient de grav pentru a avea o contestare de fond la tot ceea ce ar mai fi emanație socială reconstituită, legată de „oaspeți”. Acest rezultat este rodul *totalei absențe* a bibliografiei de specialitate, contemporane, maghiare, dar și al asimilării particular de slabe a celei românești din ultimele decenii, și lipsei de coerență a ideilor susținute, fără a se contrazice, în propria carte. În acest fel, produsul are o marcă aparte, căruia cu greu îi putem găsi comparații în istoriografie.

Cele două exemplificări pentru evoluții greviale, a lui Gaan, fiul lui Alard de Ocna Sibiului (pp. 61-63, caz individual!) și Călnic (pp. 63-65, caz de familie!) sunt copios pastişate din lucrări anterioare, fără măcar a furniza vreo așteptată nouă ori mai corectă/completă genealogie.

Afirmarea realităților administrative debutează cu o monumentală hotărnicire: „În momentul inițierii colonizării sașilor în viitoarea provincie a Sibiului, ... comitatul Alba a cărui întindere teritorială pentru jumătatea secolului al XII-lea ... se delimita parțial la sud de Țara Sașilor cu centrul la Orăștie...” (p. 29). Dacă ar fi să „traducem”, atunci sașii care urmau a fi colonizați se strămtorau deja printr-o țară desemnată ca fiind a lor, care nu făcea parte din niciun fel de structură administrativ-teritorială oficială, ci dintr-una imaginată de unii cercetători. Cuprinsul părții II.1 („De la *terra deserta* la comitatul Sibiului, de la comitat la scaunele săsești”, pp. 37-47) se distinge prin confuzii și interferarea celor două planuri fundamentale ale cadrului de organizare a sașilor timpurii: cel laic și cel bisericesc (tipic: „autonomie săsească dezvoltată din matca prepoziturii sibiene”). Autoarea, ca și cea mai mare parte a istoriografiei care o precede, a uitat să ia în considerare că *oricare organizare de tip religios a avut un pendant laic constituit și funcționalizat de către regalitate*. De aici, ar fi fost de discutat mai ușor și limitele prepoziturii *Sf. Ladislau* și de indicat rolul nebulos pe care localitatea Sibiu îl

joacă în toate scenariile istorice mai noi. Mai departe s-ar putea înțelege ce strâmbă ar fi socotirea prepozitiei ca „centru unificator” *laic* al autonomiilor săsești (p. 38). Amețitor de fantasmagorică este imaginarea transformării unui „desert comitatens la statut de comitat” (p. 39). Ce am putea înțelege de aici? Un comitat mai „puțin comitat”, ajuns comitat? Nu există nici cea mai mică dovadă a vreunei reorganizări a sistemului regal de frontieră la începutul secolului al XIII-lea (idee preluată de la T. Sălăgean), în afara aducerii teutonilor; dimpotrivă, totul este o continuitate, până la invazia tătară. MCT nu are idee că voievodul nu avea autoritate și asupra comitelui de Sibiu, în schimb erau persoane grele din anturajul regal direct (palatin, jude, ban etc., vezi p. 47) care au ocupat demnitatea, dovedind cât de mult îl preocupa pe monarh ceea ce se întâmpla pe acolo. „Serviciile servienților regali” (!) este o altă realitate neștiută, tot de la alții pastișată. Obligația militară formulată la 1224 nu se datorează unor conflicte interne – cum inventează autoarea, ci este una statornică, generală, care va și rezista ca atare, de-a lungul veacurilor, pentru toate evenimentele zonei. Am ajuns la realitatea în care avem un comite regal, cetăți regale doar tratate prin eschive, dar compensativ, o „administrație proprie” similară, probabil, Universității de la finele secolului al XV-lea. MCT uită uneori, dar nu complet, că *Andreanum*-ul a fost neglijat de regalitate, până la confirmarea lui Carol Robert, la 1317, interval în care procesele sociale din teritoriul sașilor au explodat în favoarea grevilor, ca protonobili. Ne detașăm complet de interpretarea acțiunilor în numele *întregii comunități germane*, săvârșite în anii 1277 și 1329; de geneza donjoanelor greviale din cauza unor tensiuni cu voievodul Transilvaniei. O unitate administrativă, sub titlu nou (*provincia*), nu poate fi, *nicidecum* socotită „înfripată” (p. 44). Mai întâi, MCT ar fi trebuit să consulte documentele vremii pentru a vedea cum și în dreptul căror realități se folosește acel termen. Fie și numai din colecția de izvoare săsești ar fi aflat că se scrie și despre „provincia Ungaria”, anterior datei de la 1282 și, aproape întotdeauna, cu valoare de zonă administrativ religioasă. În exact aceleași timpuri, Sibiul este denumit și „scaun” (*sedis*, p. 43), un termen cu mare istorie, însă pe care MCT refuză să-l discute pentru a rămâne în euforia celui alt termen, cu conotații contemporane diferite și foarte autonomiste. Tot atunci, termenii latini mai cuprind și *communitas, terra* (p. 44) ori *comitatus* (p. 45), ceea ce arată că nu avem a ne cantona în terminologia latină pentru a descoperi cum s-a coagulat, în mod real, autonomia sașilor. Doar câteva informații arată fără dubiu că ceea ce se întâmpla la sași era sincron coagulării din Secuime, la fel de subdivizată pe scaune, condusă la fel, autonomizată față de voievozi, cu elite non-nobiliare, dar totuși constructoare de monumente valoroase. O asemenea comparație scapă însă strategiei de lucru a autoarei.

Aproape fiecare afirmație a textului trebuie lecturată cu maximă prudență și, cel mai des, corijată la interpretare. Autoarea este complet subjugată interpretărilor sintetice ale istoriografiei românești mai noi, neglijând-o consecvent pe cea germană. Scenariile istoriei politice și ale jocului cu privilegiile (p. 46) sunt de pus sub strictă cenzură. De cele mai multe ori, se preia *tale quale* prima istoriografie, adesea trunchiat și decontextualizat, iar acolo unde nu este convinsă de ceva, pur și simplu o evită sau o foarfecă, fără explicații. Nu știm cine ar putea reține o asemenea încheiere istorică: „Iar apoi, datorită faptului că regele arpadian Ladislau I a fost sanctificat (1192), acest gest a fost pentru Béla al III-lea ca un factor moral de presiune, ce a generat dorința de a-l concura și a-l ajunge pe predecesorul său” (p. 22). Vom nota doar că numitul Bela a încheiat operațiunile de sanctificare a regelui Ladislau I și se afla destul de bătrân ca să-

și imagineze sfârșitul natural. Ceea ce este deconcertant este că, deși am oferit interpretări noi legate de evoluții administrative, pornind de la principala bază politică de epocă (cetatea), MCT nu dă nici cel mai mic semn că are cunoștință de ele ori că ar avea vreun argument pentru a le lăsa pe afară. Pentru MCT, noțiunea de „fortificație de graniță” este luminată în special de către lucrările lui Ioan Marian Țiplic (p. 23). Crede ferm în existența lor și repetă identic cronologiile de cucerire ale Transilvaniei, formulate de către K. Horedt, și colportate apoi de I. M. Țiplic sau T. Sălăgean. În același timp, refuză orice aprofundare pe subiect, care să identifice și modul lor de funcționare și servire. Citarea noastră este acolo pur întâmplătoare și fără consecințe în discurs.

În subcapitolul „Efectul colonizării oaspeților asupra mediului înconjurător” (pp. 10-13), autoarea se apleacă mai mult asupra geopoliticii regilor arpadieni în Transilvania. Lecturi selective se observă, de pildă, în dreptul reutilizării drumurilor romane. Pe lângă o bibliografie românească veche care este citată, MCT mai are și dubii dacă aceasta a fost realitatea și nu doar o ipoteză pe care ar trebui s-o înconjoare cu maximă prudență.

Din toată descrierea cruciadelor, nu rezultă deloc vreo asociere cu fenomenul colonizărilor, așa cum a încercat să ne convingă autoarea (p. 22). Datele pe care le posedăm sunt doar cele ale unui *cadru istoric* mai general, dar fără legături cauzale detectate, cel mult o simplă canalizare de informații și o deschidere de drumuri. Ampla descriere a deplasării cruciaților prin Ungaria este interesantă, dar inutilă.

Autoarea este totalmente depășită de înțelegerea funcționării unor instituții medievale bisericești. „Eventuala” episcopie de Sibiu (p. 49) este un uriaș bluf, concomitent cu trecerea sub tăcere a episcopiei Cumaniei, de care, bine se știe, Bârsa a fost un timp legată. Subcapitolul de o jumătate de pagină, pus sub semnul interrogației („De ce prepozitura Sf. Ladislau?”, p. 51), demonstrează din plin limitele de interpretare, pe compartiment. MCT pare a nu ști că orice instituție bisericească are un patron, care este și al locului bisericii de reședință, dar nu cunoaște nici raporturile reale dintre laici și preoți, din moment ce preoții sunt socotiți inițiatorii „autonomizării regiunii” Sibiului (p. 52). Monumentală este și afirmarea unicității dreptului de alegere liberă a preoților („nemaîntâlnit în regat”) (p. 52), făcută în necunoașterea oricărui studii ori trimiteri bibliografice la subiect.

A implica în subiect *toate mănăstirile zonei* (p. 72 etc.), este încă o dovadă că nu și-a stabilit clar limitele subiectului. Oricum am întoarce lucrurile, doar cistercienii au făcut ceva (deși au un subcapitol anume, suntem anunțați astfel: „nu se poate spune cu certitudine că ordinul cistercian ... a avut o contribuție importantă în procesul colonizării germane”, p. 35; mai departe, performanța în colonizare este stabilită la două sate, p. 36), doar că interesul lor nu era să lucreze cu „oaspeți” privilegiați, ci cu țărani de-a dreptul iobagi. Ar fi fost destul să se privească spre domeniul de la Cârța pentru a vedea raportările corecte. Dar și aici, MCT a fost foarte selectivă cu textul lui D. N. Busuioc-von Hasselbach.

În lucrare nu se găsește nici vreo delimitare a „sudului Transilvaniei” pe care se desfășoară tema. Marginile lui se lătesc și lungesc după nimereală, așa că se referă și minele de argint din Rodna, și la cele de fier de la Rimetea, pp. 95-96, iar în cataloagele de piese sau repertoriu, găsim localități precum Abrud (atunci de ce nu și Aiud?), Agrișteu, Blaj, Petrisat, Sânmiclăuș, Șilea (Ungurească!). În mod nejustificat, o localitate ca Benești a fost inclusă la „așezări incerte” (p. 354); la fel s-a procedat cu Fișer (pp. 358-

359). Invers, o localitate ca Feldioara, de lângă Făgăraș, este plasată între localitățile actuale (p. 214), deși nu mai există. *Bursyacobhaza* (= Casa lui Iacob Burs!, numită și „Sâncelul Unguresc“!), *Cergăul Mare* (Magyarcserged!), și *Mic* („Chergewd Bulgaricum“!), *Daia Română* (!), *Medveș*, *Metేశ*, *Noul Român* sunt localități care nu prea au avut de-a face cu oaspeții germani. Altele care trebuiau incluse, însă, lipsesc, cum este cazul cu *Ujfalu/Szaszujfalu* (dispărut, lângă Rădești). În alte locuri, se operează cu un comitat al „Albei de Jos” (p. 144 etc.) care nu există în Evul Mediu.

În ciuda limitării cronologice din titlu, se depășește fără justificări pragul anului 1300. Se operează cu lespezile funerare (p. 125), cu atestările de așezări (după p. 137, consecvent, în dese cazuri invocându-se doar documente scrise de secol XIV, fără vreo altă motivație – Alămor, Amnaș, Apoș etc. etc.). În alte situații, nici măcar populația germană nu apare (Bahnea, Baraolt, Blaj, Cârța etc.). Și este total nemotivată prezența în repertoriul a Alba Iuliei, despre care nimeni nu a susținut vreodată că ar fi cunoscut o colonizare germană din secolele XII-XIII, iar mormintele în cistă de acolo *nu au fost ale unor germani, ci doar ale unor catolici*.

Nici în dreptul compartimentărilor din repertoriul așezărilor, ce constituie cap. IV, desfășurat pe multe pagini (pp. 136-367), nu s-a respectat nicio regulă. Bisericile apar de obicei la „Atestare arhitecturală” (titlu nefericit ales!), dar intră câteodată și la „Atestare arheologică” (ex. Petrisat, p. 262). Tot așa „Cercetările arheologice” sunt de găsit când la „Atestarea arhitecturală” (ex. Prejmer, p. 265, Sântimbru, p. 283, Sebeș, pp. 286-287), când departajate pe „Ceramică” sau „Necropolă” (ex. Petrisat, p. 262). Mai avem și cazuri în care s-a folosit titlul: „Atestare arhitecturală și arheologică” (ex. Râșinari, Râșnov, Ruja, Rupea). Ca să fie ghiveciul și mai călugăresc, la Rupea, avem *în interiorul* „Atestării arhitecturale și arheologice”, sectorul „Cercetărilor arheologice” (p. 275). În alt caz (Saschiz), elementele arhitectonice sunt tratate individual, cu subtitluri anume („Materialul litic din biserica ev.”, „Două capiteluri cubice”, „O colonetă...”, „Fragmentul din arcul...” etc. pp. 276-277). Apoi, remarcăm și prezența ceramicii în „Atestarea arhitecturală” (Săsciori, p. 280), ca și o spadă stingheră (Sânpetru, p. 283).

Deși recunoaște lipsa ei în perioada reclamată în titlu („Din nefericire niciun ansamblu de pictură murală din perioada romanului nu s-a păstrat până în zilele noastre, singurii martori care ar putea fi avuți în vedere prezentându-se sub forma unor vagi urme de culoare”), autoarea manipulează o pictură de biserică inexistentă, și aceea compilată după V. Drăguț (p. 87). Referințele sale se fac la fragmente de ansambluri care se cer date cu o competență de specialitate de care este foarte departe.

În cele mai multe cazuri, analizele de monumente nu beneficiază de vreo contribuție personală. Fără lucrările lui V. Vătășianu, H. Fabini, Al. Avram, Iuliana Fabritius-Dancu, A. A. Rusu ori a *Repertoriului arheologic al județului Sibiu*, încropit la rându-i la mare repezeală, aproape că nu ar fi avut ce publica din nou. Atestările documentare sunt frapant pastișate în conținut și chiar prezentare, după H. Fabini.

Alte sectoare ale cărții s-au îngroșat întrucâtva cu ajutorul paginilor consistente (urmate și ele într-o manieră personală) ale altor autori (unii mai agreeți decât alții): cadrele istorice generale de la T. Sălăgean, pentru morminte în cistă, A. Ioniță și Daniela Marcu Istrate, pentru spade, Z.-K. Pinter. Copierea planurilor de biserică din Fabini – el însuși mare colportor de planuri nemodificate de la W. Horwath, din perioada interbelică, și din arhiva instituției, este o altă inutilitate. Măcar de s-ar fi indicat, cu

ajutorul lor, altceva privitor la subiectul său. Dar autoarea nu este la prima sa operațiune de copy-paste a ilustrației, antrenându-se în acest sens și până la publicarea tezei¹.

Parcă scoasă din orice lume reală a cercetării, MCTȚ nu pomenește nici un cuvânt despre șansa cercetărilor de parament, istoria arhitecturii și artei pentru cunoașterea monumentelor romanice sau gotice timpurii (p. 66). Dar, și aici, în clipa în care este numit un „atelier de zidar” (p. 75, după D. Marcu?) sau este exprimată posibilitatea unei „clasificări absolute a bazilicilor romanice” (p. 79), ne dăm seama de nivelul de cunoaștere în domeniu și de modul de a gândi atare subiect.

Scuza folosită pentru prezentarea de o anume factură (în fapt, altfel decât au scris alții despre ea!) a arhitecturii ecleziastice timpurii este nemotivată (de economia cărții, p. 66), având în vedere inserarea mulțimii paginilor redundante de repertorii, deja făcute înainte (după propria mărturisire: „Întrucât deja există sinteze, descrieri și repertorii ale monumentelor romanice...”, p. 66), unde noutățile sunt prea puține. Interacțiunea dintre monument și sași, cum ar dori-o, nici nu se va putea face vreodată mai mult decât prezumând prezența grupului etnic pe locul construcțiilor, altfel nici un fel de particularitate nu va putea fi pescuită sub titlu etnic. Cu toate acestea, numai întâmplător, într-un loc citim o cu totul altă concluzie: „oaspeților germani, care odată instalați au implementat o arhitectură specifică de neconfundat, cu un anumit tipic” (p. 73). Care?

Din lectura sintezei (pp. 67-69) vom constata că nu ne-am ales cu chiar *nimic nou* pentru vreun orizont clar de biserici săsești timpurii. Singura excepție ar fi cea de la Orăștie (dar nici acolo nu este vreo contribuție personală a MCTȚ), care saltă însă atât de manifest din orice serie, încât trebuie păstrată în categoria monumentelor suspect de timpuriu datate. Propria inconsecvență o face să evite vreo discuție aplicată, la locul cuvenit, despre capelele de la Sibiu, Cisnădie, Sighișoara sau Viscri – motivată corect prin nepublicarea lor completă ori întârziată; în schimb, peste numai o singură pagină, în alt subcapitol, ele apar în bloc datate în a doua jumătate a secolului al XII-lea (p. 70). Ajunsă la acest segment, MCTȚ nu mai trebuia să reia problematica constructorilor, care este o chestiune *socială*, ci trebuia să o lase în dreptul altui capitol, anterior. Jocul cu paternitatea rotondei de la Sibiu nu prea merge câtă vreme nu s-a limpezit nimic din baza regală de acolo și „satul” lui Hermann. Nici cu Sighișoara nu este nimic limpede, din moment ce avem o cetate regală certă (*castrum Sex*) și o capelă-rotondă, zisă „seniorială” (p. 70, mai bine afirmate la p. 91). Dar autoarea nici nu descoperă vreodată contradicțiile. Puțin mai departe, într-un singur aliniat, nu poate hotărî cui să-i atribuie bazilicile: comunităților ori greavilor (p. 71). Ar fi de glosat încă asupra persistenței în aburul „goticului cistercian”, depășit substanțial de cercetările de istoria artei. Puterea mediocră de sinteză se oglindește în clasamentele tipologice. A se vedea ca model de

¹ Voi da aici exemplul „elegantului împrumut” de schiță a construcției catedralei de la Oradea, care avea la bază ilustrația ediției facsimilate a *Cronicii de la Viena*, realizată de către mine și pusă în anexa tezei mele de doctorat din anul 1987. Preluând-o, autoarea citează însă ediția de cronică furnizată istoriografiei românești de către G. Popa-Lisseanu (*Izvoarele istoriei românilor*), lucrare care nu era ilustrată. Vezi MCTȚ, *Mijloace și procedee tehnice de construire a donjoanelor din Transilvania*, în *SUCH*, 2, 2005, pl. 5 b. Autoarea ori nu a vrut să citeze corect, ori nu a știut de unde provine desenul, la care a ajuns probabil prin intermediari ce au văzut/copiat din varianta dactilo-manuscrisă a doctoratului meu. Din aceeași sursă de inspirație, tot în articolul citat, provine și desenul de la pl. I a.

eșec tipul 1 și 2 de bazilici (p. 79). La tipul 2, noi trebuie să „traducem” că nu este o repetiție a tipului 1, ci MCT ar fi dorit să exprime ceva, dar nu a reușit („colaterale sunt terminate în partea de est simplu”). Oricum, artificialitatea și inutilitatea unor astfel de tipologii formale ne face să nu mai insistăm asupra detaliilor.

Stranie este și înțelegerea termenului german „Doppelkapelle” (p. 70), dar și cea a prezenței/realizării unor componente din structura unei biserici. Nișa sacramentală a unui altar închis semicircular, nu se „scobește” în grosimea unui zid (p. 79), ci se proiectează din construcție. Cât privește raporturile dintre turnuri și biserici, autoarea cunoaște (p. 93), dar nu folosește când și unde trebuie, celebra afirmație a regelui Andrei al II-lea (1291), despre *turris sive castra super ecclesiis edificata*, care le privea. Iar subiectul raporturilor, multiplu studiat în volumul *Castelarea carpatică*, a rămas scris pentru toată lumea, în afara MCT. Se pare că nu știe nici rostul unui *osuar*, care nu se naște atunci când se dezgroapă oase de la o fundație (p. 71), ci este creat în condițiile aglomerării unui spațiu de cimitir folosit timp îndelungat. În același timp, despre sacristii (ce apar oricum și în spațiul nostru până la 1300), tabernacole sau cristelnițe nici nu se enunță că ar fi putut exista și discuta.

O să dăm doar câteva exemple în care bibliografia obiectivelor nu e nici ea stăpânită. Ori nu există, ori informația este manipulată în ciudate moduri. Pentru biserica de la *Pianu de Jos*, există o monografie care a apărut în revista instituției (1996) de care aparține autoarea (însă nu a citat-o Fabini, pe care l-a preluat, astfel explicându-se absența). La *Sânpetru*, nu se cunoaște studiul special al Danei Jenei, în timp ce pentru biserica din *Hălmeag* lipsește studiul lui T. Rostás. Biserica din *Șilea* este medievală, contrar cunoștințelor lui MCT, iar la *Vânători* sunt conservate elemente din biserica romanică ce îi sunt străine. Apoi, dacă s-a scris despre *Albești* că ar fi avut o capelă din lemn cu absidă semicirculară, după ce preia informația de-a gata, MCT nu își pune problema că așa ceva ar fi cam greu de construit. Este de-a dreptul vinovat de complice cum o cercetare arheologică fundamentală, ca aceea a satului și bisericii dispărute de la *Androchel (Alțâna)* a fost „ambalată” pentru a menaja autorii sași ai performanței (Th. Năgler și M. Rill) (p. 88, nota 700; nu există nicio inserare a localității în *Repertoriu*). Neincluderea unei localități ca *Beia* nu poate fi justificată prin aceea că ar avea doar date de secol XIV începând, pentru că alte obiective (cum ar fi, de exemplu, *Ticușul Vechi*, p. 317, *se află în exact aceeași situație*). Deloc întâmplător, la *Beia* se conservă una dintre cele mai vechi *cristelnițe medievale* din piatră, ale zonei. *Cisnădioara* joacă nebunește între prepozitura Sibiului și mănăstirea Cârța, trecând însă și pe la *Gocelin* (p. 72). La *Criț* (p. 198), unde nu este păstrat nimic de epocă, nu era nevoie să ni se scrie că există strane de secol XVII (de fapt, cu datarea corectă 1793!), nici măcar pentru că ele conțin pictate o oarecare biserică. Autoarea ar fi putut să-și pună măcar întrebarea de ce, *înaintea sa*, nimeni nu a mai făcut o apropiere între prima biserică a *Crițului* (sec. XIII) și acea imagine. Chiar dacă stranele datează de dinaintea refacerii radicale de la începutul deceniului II al secolului al XIX-lea, autorul picturii putea, cel mult, să reproducă imaginea *bisericii gotice* care a funcționat după cea romanică. Din biserica *Daciei* nu mai este romanic nici corul. Biserica de la *Jibert* este o poveste pur istoriografică (p. 231). Planul transmis înaintea demolării sale definitive conține elemente care nu pot fi romanice sau oricum este o sinteză cu elemente mai noi, gotice. În logica MCT, rotonda *Orăștiei* a fost construită „cu scopul de a amplifica și a consolida o incintă de pământ și lemn, alături de un turn de poartă” (p. 70). Este atât de hilar, că

nu avem cum comenta. La *Petrești* nu se poate dovedi în vreun fel existența unui „complex nobiliar” (p. 71, dar la repertoriu, pp. 261-262, nu se mai pomenește nimic similar), în condițiile în care turnul a fost o clopotniță de biserică, iar curtea care înconjoară cimitirul este tardivă. Și mai „originală” este „biserica-sală construită fără mortar”, datată în a doua jumătate a secolului al XII-lea, de la *Drăușeni* (p. 128). Suntem lăsați să ne imaginăm cam orice variantă năstrușnică de biserică din piatră (totuși) sau una din lemn care, în mod bizar, nu folosea nici ea liantul. MCTJ nici nu a putut vreo clipă să-și imagineze că mormintele de lângă ea nu au pigment de mortar, pur și simplu pentru că biserica nu era construită încă sau era din lemn. Iar MCTJ socotește că deja secuii, pe care sașii i-au înlocuit, au avut acolo o capelă și au practicat două tipuri diferite de gropi pentru morminte. La *Ungra* există descoperiri arheologice fundamentale pe care MCTJ iarăși nu le valorifică. Este vorba despre o „colectivitate” anonimă sau „cel mai probabil” de pecenegi (!), care „și-a amenajat o așezare fortificată” (p. 322). Dar, din moment ce a fost punct de reper pentru concesiunea teutonă, ar fi trebuit ca acolo să fi stat oșteni regali. Cât privește tipul de habitat, este îndoielnic (este așezare, pentru că autorii cercetării s-au bazat „și pe faptul că nu au fost găsite urmele vreunui val de pământ” – de fapt, a fost pur și simplu o cetate care fiind natural protejată, nu avea nevoie de întreaga gamă posibilă de elemente artificiale de apărare!) și fără analogii în alte zone vecine. Și, în mod de neînțeles, se evită orice fel de discuție despre clopotnița atașată bazilicii romanice (demolată la început de secol XIX). De asemenea, i se poate reproșa autoarei că nu a inserat, de exemplu, și *Ionești*, care are date de menționare la început de secol XIV, ca o serie de alte monumente incluse (*Ilimbav, Rupea* etc.), unde sunt pietre din vechea sa biserică (în ziduri), dar și o cristelniță și un tabernacol de fază timpurie.

Concluzia privitoare la repertoriul așezărilor ce ocupă mult spațiu în economia cărții (Cap. IV) și la arhitectura atribuită sașilor este aceasta: *nu s-a câștigat nimic prin această publicație, dimpotrivă am pierdut, prin selecție nejustificată, multe detalii puse de-a valma, nu s-a asimilat toată literatura nou publicată, iar sinteza suferă prin cârpirea de opinii diferite, ale autorilor precedenți, prin lipsa de uniformitate a limbajului de specialitate sau prin cantonarea într-o terminologie „vătășenistă” demult aerisită și corijată.* Vătășianu este depășit doar prin scriitura, la fel de generos reutilizată, a lui Al. Avram. Deși amintit, G. Entz a rămas de fapt, cu opera sa fundamentală, doar *umplutură de listă bibliografică finală.*

Legat de analiza culturii materiale, este îndeajuns să notăm: „cultura materială... reflectă un caracter etnic, chiar un stil emblematic” (! p. 94) sau că „statistica artefactelor denotă... și preferința condiționară a puterii regale” ca să aflăm unde ne situăm cu modul de a vedea lucrurile (p. 94). Într-un loc, MCTJ mărturisește că a avut acces la patru piese de muzeu sibian (p. 97, nota 787), așa că se naște întrebarea firească: *pe toate celelalte le-a luat doar din bibliografie?*

Trebuie să o informăm pe autoare, și pe cititorii ei, că acvamanilele nu au fost *obiecte liturgice*, ci piese de uz laic. Prezența uneia într-un depozit, propriu unui fierar, nu se datorează faptului că tocmai se fabrica (cum crede autoarea – p. 96), ci pentru a fi ciupită și utilizată la suduri de piese mărunte ori subansambluri din fier. Acvamanila cu „cap de femeie cu corp de leu (?)” (p. 99), este un *centaur* cu plete nu chiar așa de neobișnuite pentru un bărbat. O bună parte dintre cruci și sfeșnice *nu fac*, de asemenea, parte *exclusiv din inventarul liturgic*, aflându-se și în inventarul rezidențelor laice.

„Leul șezând” (p. 100) nu a avut nicio funcție de sfeșnic, cum își imaginează, fără să recurgă la vreo analogie, MCT. Dacă s-ar fi uitat cu alți ochi în gura sfeșnicului-dragon, nu ar fi văzut „un obiect”, ci o inimă. Cădelnița de la Odorheiul Secuiesc (p. 101) nu are nici o legătură detectabilă cu sașii, chiar dacă se descoperă vreo analogie iconografică la Alba Iulia (pl. 34/2). Vasul „pentru spălat mâinile din Sibiu” (p. 101) nu este nici el un vas liturgic. Chiar MCT oferă contrazicerea, publicând o reprezentare în care Pilat din Pont se spală pe mâini după ce Isus a fost adus în fața sa (pl. 35/3). Ce să mai discutăm de faptul că tot ce a mai fost văzut similar, *nu* datează anterior anului 1300, ci numai *după*. MCT nu este deloc în măsură să contribuie la stabilirea autenticității *Madonei* de bronz de la Sibiu (p. 101) (vezi și Zs. Lovag). Ca să dovedească cât de incapabilă a fost să acopere capitolul, a *lăsat complet în afară* orice discuție despre *clopote* sau *cristelnițe* din piatră, timpurii, cu atât mai grav cu cât repertoriile îi erau deja oferite de-a gata (pentru *clopote*, cartea lui E. Benkő; pentru *cristelnițe* www.medievistica.ro/cataloge/cristelnite.php și Tari Edit). Pentru *clopote* numai, ar fi putut afla despre grupul denumit „Viișoara – Avrămești”, cu datare în secolele XIII-XIV, a căror origine este bănuită a fi la Sibiu.

Spadele din colecția Slătineanu (p. 106), Săsăuaș (jud. Covasna) (pp. 107-108), buzduganul de la Racoșu de Sus (jud. Covasna) (p. 108) nu se pot demonstra ca având legătură exclusivă cu „oaspeții germani”, pur și simplu pentru că toți militarii din epocă utilizau asemenea arme. În consecință, nu ar fi avut ce căuta în carte. După feeria spadelor, la care autoarea nu adaugă nimic nou, dimpotrivă, ne furnizează clare dovezi că nu prea știe cum se făureau (p. 97), probează că nu cunoaște niciun singur element de harnașament (pinteni, scări de șa, zăbale, catarama de ham). Chiar să nu existe deloc ori nu știe să le aprecieze vechimea?

Mai departe, se inventează pentru arheologia noastră termenul de „vas de bronz de campanie” (p. 109), în timp ce voluminoasa bibliografie europeană nu le spune decât „vase de bronz cu trei picioare”, din simplul motiv că nimeni nu poate restricționa folosirea lor la scopul presupus militar. La fel de rău inspirat este numele de „secur de lucru” (pp. 115-116). Din depozitul de la Șelimbăr, MCT nu se poate desprinde de roboitoarea sa bibliografie pastişată, pentru a scoate termenii de gărzi de „sabie” (p. 111) deși, în alt compartiment, ne-a spus că în vremea respectivă au fost doar „spade” și tot despre ele scrisese pe aceeași pagină, mai sus. Apoi, de la 11 – „o parte a unei încuietori”, este de fapt un manșon, la 12-13 („verigă ovală”) avem amnare, la 30-32 („ferecătură”) avem burghie, la 35 – ..., de fapt, scoabă, la 36 – ..., țâțână, la 52 – „braț portant...”, posibil să fie și ferăstrău, la 56 – „două cârlige...” sunt de fapt, zăbală, iar la 57 – „țepușă pentru foc”, vătrai.

Deși scrie că paftaua (*Heftel*) apare din secolul al XV-lea (p. 116) (corect, sec. XIV!), MCT se ocupă totuși de această categorie. Absolut *inutilă* este zăbovirea pe acele de voal (p. 117, mai ales nota 865). Mai departe, dintr-o listă de piese vestimentare, MCT ia în considerare doar catarama circulară. Bineînțeles, *nu citește atent* studiul despre catarama stelară (A. A. Rusu), pentru a pricepe că folosirea lor a început din secolul al XIII-lea.

Zăbovirea asupra ceramicii oaspeților germani (pp. 118-120) contrazice, la distanță de câteva alineate, o discuție *relativ corectă*, care negă posibilitatea stabilirii etniei celor care au folosit-o. Tot acolo, s-a afirmat că *nici nu există loturi care să poată fi luate în considerare*. Cu alte cuvinte, *autoarea se abținează să alimenteze un concept*

care nu există, ci doar a fost încercat cu timiditate, mai ales prin Th. Nägler și R. Heitel. Afirmăm, cu toată responsabilitatea, că ceea ce se încearcă să fie pus pe seama sașilor este o ceramică de secol XIII, care, bine căutată, se regăsește în cu totul alte contexte decât cele ale unor etnici germani. Se scrie despre „cupă, pahar, cești și castroane” (p. 120) fără a fi vreodată identificabile, chiar dacă se face trimiterea la planșe cu desene. Desenele planșelor 43-48 conțin o apreciabilă cantitate de vase *atipice*, alături de altele *care aparțin secolelor XIV-XV*. Un lot însemnat din piesele publicate de către autoare se datorează unor publicații sau autori orientați către o cercetare mai aplicată. A le relua mereu și mereu, fără să adaugi mare lucru, denotă că ți-ai propus doar umplerea de pagini.

Ca și când ar trata adânci epoci preistorice, MCT, mai socotește că trebuie să marcheze „ritul” funerar. Ori, poate, mai crede că oaspeții germani ar fi fost și de alt rit decât cel creștin? Nici măcar de „ritualuri” funerare nu ar fi vorba, ci doar de „inventar funerar”. Mormintele în cistă sunt socotite a fi proprii „pentru anumite persoane sau un grup cu un anumit statut social” (p. 121), dar în altă parte raportarea la etnic este întrutotul certă (Feldioara, p. 128). Nici o explicație pentru o asemenea concluzie nu se va citi. Iar ele încep cu... Alba Iulia episcopală și capitulară, fără de coloniști germani. Un bun prilej de a mai trage ceva pastişe din publicațiile Danielei Marcu Istrate, ale cărei teorii au creat convingeri pentru MCT, de vreme ce se poate citi la finalul cap. III: „Mormintele cu nișă cefalică au fost atribuite unor oaspeți occidentali, ce au fost aduși la Alba Iulia în momentul inițierii șantierului catedralei actuale” (p. 123). Literatura cunoscută de autoare, ori poate doar nivelul propriu de înțelegere, mai susține o irealitate, anume că mormintele cu ciste ar fi „singurele morminte din jurul bisericii ce se datează în prima jumătate a secolului al XIII-lea”. Deși, chiar în rândul următor, se scrie despre prezența altor morminte care „au funcționat în paralel”. Peste alte pagini, se spune că marcarea „etnică” nu se aplica decât adulților (Feldioara, p. 129). Cimitirul călugărilor benedictini din Cluj-Mănăstur se citează și el între „necropolele atribuite comunităților germane din sudul Transilvaniei”, dovedind că sudul Transilvaniei poate fi mărit oricând (!) (p. 133, poziția 2, cu nota 993). Discuția care urmează, cel puțin la Alba Iulia, este complet deplasată. Se pune problema unui „drept exclusiv al coloniștilor” de a se îngropa în jurul bisericilor, neștiindu-se că era vorba *despre obligație creștină elementară, introdusă cu titlul de lege de regii arpadieni, pentru a stopa manifestările păgâne*. Și jocul absurdului continuă: dacă erau germani care s-au înhumat în cistă, unde „s-au mutat” maghiarii? Sunt „insule etnice” sau „insule sociale”? – continuă frământările MCT. Nici o clipă nu se aduce în ecuație *un alt cimitir apropiat geografic de România*, pentru a vedea vreo similitudine ori vreo interpretare paralelă, poate dezarmant de simplă. Arheologii ambalați pe temă, cu MCT la capătul șirului, par să fi uitat complet că s-au reîntâlnit cu *două obiceiuri funerare de veche tradiție romană*, readuse în spațiul nostru de *catolici*, nu de etnici anume. Un studiu mai nou, semnat de către E. Gáll, readuce pe pământ avântul celor care par a fi cuceritori de ideea că au descoperit, în sfârșit, ceva tipic săsesc și timpuriu. În fine, la cimitirul din Feldioara (p. 129), problemele sunt altele, dar nu se întrevăd nici acolo culori etnice pentru gropile de morminte. Cum de înhumații de acolo fac gropi speciale, în schimb poartă larg răspânditele *inele de buclă* cu cap aplatizat și modulat în forma literei S? Cum de aceiași germani timpurii *dispar* din cimitir la apariția cavalerilor teutoni, de-o rudă cu ei și cu foarte mare nevoie în a-i ține în continuare în același loc? De ce, *doar* la

Feldioara, „oaspeții” folosesc pentru obolul lui Caron monede romane? La Gârbova și Mediaș, deja inelele de buclă sunt atribuite secuilor (p. 129, 130) de către R. Heitel și Th. Năgler. Dacă inelele apar la Feldioara, nu înseamnă că acolo ar fi fost tot secu? Nu se poate înțelege cum de MCT abordează asemenea subiecte fără nici cele mai mici noțiuni de aculturație (totuși afirmate la nivel de principii, la p. 94, dar contrazise în alineatul următor!), despre relația adevărată dintre cultura materială și etnie, fără vreo cât de mică încercare de apropiere a lotului presupus german din Transilvania, de cele din Germania. Singurele analogii sunt cele împrumutate din studiile lui A. Ioniță. Mai rău, nici măcar propriile judecăți, din dreptul acelorași tipuri de obiecte, nu sunt comparate sau aduse la numitoare comune.

Ajunsă în fața lepezilor funerare, autoarea se cantonează într-o bibliografie ancestrală. Atunci când trece mai departe, ori își depășește cronologia, ori se referă la pietre care nu pot fi, nicidecum, asociate vreunui „oaspete” (de neînțeles este, de pildă, citarea pietrei italianului *Pantaleo*, de la Bistrița, ca analogie *săsească*, p. 125). Dacă ar fi fost mai perspicace, ar fi putut remarca înmulțirea pietrelor funerare decorate ori inscripționate doar din momentul în care elitele nobiliare încep a se coagula. A prelua aidoma, de pildă, ideea de secol XIX, a lui Ornstein (nu direct, ci prin Th. Năgler!), relativ la un „costum renan” pentru înhumatul de la Mintiul Gherlei (p. 124), este posibil doar dacă *nu ai nici cel mai mic habar despre studiile de istoria costumului derulate de atunci încoace*. În dreptul Cislădiei, numai cine nu cunoaște performanțele artei romanice târzii poate să susțină cu atâta naivitate că numita piatră – de o grosolanie manifestă, ar putea aparține unuia situat la „vârful elitei germane transilvănene, dar în același timp și cu trecere la rege, un personaj care a circulat prin regat și probabil în afara lui” (p. 125).

Autoarea folosește exegeza bibliografică, dar nu recurge la sursele directe decât foarte rar. Un bun exemplu este discuția superfluă despre actul din 1280, amintind de *Castrum Sex* (p. 91). Originalul există, se poate vedea, numai trebuie știut *unde anume trebuie căutat*, așa încât toată tevatura incertitudinilor de existență se rezolvă foarte simplu. Din aceeași categorie face parte și folosirea, fără nici un fel de discernământ, a unor documente false (Ampoița, p. 144, Cislădie, p. 185), ca și când relevarea condiției lor nu ar conta absolut deloc.

Multe din notele autoarei conțin explicații paratextuale, fără bibliografie, de care ar avea nevoie doar niște cititori de nivel mediu. În schimb, pasaje întregi din note, *chiar* aveau loc în demonstrația principală, demonstrând, alături de multe amănunte tehnice, felul deficitar în care înțeles rolul unui aparat critic.

Revenind la redactarea *tehnică* a volumului, vom afirma că onomastica este într-atât de jucată și batjocorită, încât poate fi socotit că a atins un vârf de exemplu negativ pentru redactare. Dacă alegi să scrii numele unui rege maghiar „Béla”, atunci ar fi firesc să-l faci automat pe fiul său „István” sau „András”. Alt rege maghiar este diferit: „Ladislau I” (p. 21 etc.). Numai că, nici vorbă despre existența vreunei redacții uniforme la unul și același nume, până la finalul volumului. Pe aceeași pagină, 21, avem „Géza II” și „Geza II”. Nici măcar nu este o variantă originală, ci este o preluare aleatoare și necritică, din uzul onomastic al lui Thomas Năgler. Dispunem de „Géza/Geza II”, dar, pe aceeași pagină, „Béla al III-lea” (p. 21); sau, în cuprinsul aceluiași alineat avem „Geza al II-lea” și „Béla III” (p. 47). Dacă un rege este „Bela al IV-lea”, de ce un alt cap încoronat ar fi „Ludovic VII”? Și avalanșa continuă. În aceeași frază,

„Andrei II”, stă lângă „Béla al IV-lea” (p. 91). Dar mai avem și „Aristaldus” și „Ariscaldus” (p. 95); „Petrus” și „*Petrus*”, p. 182 – în același alineat; Iacob și „Jacob” – p. 185, dar și în alte locuri; dealul „Sf. Mihail” și dealul „Sf. Michael” – p. 188, în același alineat; „Ladislau” și „*Ladislau*”, p. 198, în același alineat, p. 211, în manieră identică. Toți sfinții sunt „Sf. ...”, nu însă și Sfânta Fecioară, care apare cu literă mică (p. 171, 179), așteptând doar să devină „Sf. Maria”. Nici aceasta nu ar fi o regulă, pentru că în latină se scrie adesea „sanctus” (p. 70, nota 579), probabil din convingerea naivă că s-ar respecta vreo cutumă grafică de epocă. Autoarea se joacă fantezist cu sublinierea prin italice a unor cuvinte din economia textelor. Aceasta în paralel cu aproape totala absență de implicare a ghilimelelor. Jocul necontrolat al marcajelor și numelor se datorează, în cea mai mare parte, pastişării unor texte care nu aparțin autoarei, iar făptuirea trădează din plin „laboratorul” acestei cercetătoare și totala insensibilitate la exigențele scrisului academic.

Autoarea nu a ratat momentul să ne arate cât este de deschisă la nou și să publice o *Addenda*, cu reconstituiri 3D. Însă, ce rost are să ai randări după reconstituiri 3D într-o carte clasică, pe hârtie sau să fabrici reconstituiri 3D la un monument *păstrat în picioare* (bazilica din Cisnădioara), și cu aceleași elemente pe care le deține, fără să poți arăta nimic în plus? La Orăștie este *total incorect* să imaginezi crenelajul mai mare decât dimensiunea unei uși, intrarea în turnuri să nu se lege de drumul de strajă, coronamentul rotondei să fie crenelat, apoi *total* acoperit de un coif conic.

Și dacă tot am ajuns la un segment ce avea nevoie de tratare specială, a ilustrației, vom spune că ea impresionează de la prima vedere, de altfel ca și prezentarea grafică generală, într-un mod total neplăcut. Din fericire, și la noi, mai rar poți vedea, în zilele noastre, o ilustrație și prezentare de așa slabă calitate. Majoritatea planșelor color sunt virate pe albastru, prelucrarea lor cu mijloace aflate la îndemâna oricărui utilizator de computer fiind minimă sau inexistentă: s-au copiat, tăiat și reasezat doar pe pagini noi. Neglijența s-a manifestat și în privința surselor din care au provenit imaginile. Cu probitatea științifică deja contestabilă în alte compartimente, MCTȘ îmi „deturneză” cu aceeași nonșalanță cu care copiază texte, două dintre planurile volumului *Castelarea carpatică* (Albești – pl. 6/5 și Viscri – pl. 30/2). Am ales pentru acel volum să-mi pun amprenta personală, să dau uniformitate planurilor de fortificații, cu *nord*, *scară* și etape de construcție, proprii sau vehiculate în bibliografie (cu citarea surselor în bibliografia obiectivelor). MCTȘ nu a priceput deloc nuanța de citare „după...”, care nu a implicat *copierea*, ci *prelucrarea* (prin eliminarea fazelor tardive) pornită dintr-o formă grafică de bază, preluându-mi planuri, dar citând altceva.

Toate aceste probleme ale volumului, din care doar am selectat mai sus, pălesc însă în fața *plagiaturii și autoplagiatului* pe care le practică MCTȘ. Dovada furtului s-a făcut, de aceea, mai întâi, cu argumentația necesară¹. Acolo, lista detectabilă a autorilor, în ordine alfabetică este: D. N. Busuioc-von Hasselbach, H. Fabini, Daniela Marcu Istrate, S. A. Luca, Z. K. Pinter, A. Georgescu - colectiv, Th. Năgler, Z.-K. Pinter, A. A. Rusu, T. Sălăgean, V. Vătășianu, A. Zsoldos, cărora, în mod sigur, li se pot adăuga și alții. Operațiunile de „transfer” sunt chiar afirmate cu o sinceritate dezarmantă, care-i dovedește totala detașare de vreo deontologie profesională: „Ne-am permis să reproducem descrierea...” (p. 123). Autoarea *nu cunoaște diferența dintre nota*

¹ http://www.medievistica.ro/pagini/disc_conexe/texte/istoriografie/starile/Plagiat.pdf

bibliografică și nota de citare a textelor care nu-i aparțin, confundându-le. Dar, pregătirea deficitară îi permite totuși ca, în locuri punctuale, MCTȚ să folosească nu numai ghilimele, ci și italice, pentru a reproduce textele altor autori (p. 12, pentru citări din izvoare medievale, p. 131, Sebeș-Alba), în așa fel încât să ne convingă că ne-a oferit un text încropit după toate regulile hazardului și disprețului pe seama lectorilor, care au fost socotiți, cu toții, egali ori sub nivelul ei intelectual. Există apoi alte locuri unde MCTȚ *copiază* direct, fără absolut nici o notă (vezi spre exemplu, p. 86, plină de fraze aparținătoare lui V. Vătășianu). Cel mai des, probabil neașteptându-se să fie confruntată, ori nepăsându-i de consecințe, MCTȚ trimite către textele pe care le plagiază, prin note, fiind probabil convinsă că aceasta ar fi regula probității. Însă, MCTȚ, „se scapă” și cu citări corecte pentru texte preluate (vezi un text din V. Vătășianu, la p. 67). Când a procedat corect, nici ea probabil nu o știe. Putem deduce că, *cel mai des*, doar copierea citatelor din documente are dreptul la ghilimele, în toate celelalte cazuri, frazele sau aliniatele autorilor se pot topi sub propria sa semnătură, fără muștrări de conștiință că *nu sunt cuvintele și ideile sale*. Ca să ne dovedească din plin cât de bine stăpânește tehnica de copiere, fără citare, semnalăm și *autoplagierea*. „Cruciadele, Ungaria și valorile de colonizare” (pp. 19-23), a apărut în *SUCH*, 6, 2009, pp. 85-94 (și pe net la istorie.ulbsibiu.ro/studia6/Crangaci.pdf). „Prepozitura Sibiului” (pp. 47-51) o regăsim neschimbată în vol. *Sășii și concetățenii lor ardeleni. Die Sachsen und ihre Nachbarn in Siebenbürgen. Studia in honorem Dr. Thomas Năgler*, Alba Iulia, Editura Altip, 2009, pp. 47-52 (coincidență cu totul stranie!). Mare parte din capitolul „Cultura materială” (pp. 95-102) este o reproducere cu mici schimbări a textului „Elemente de cultură materială a sașilor transilvăneni (sec. XII-XIII). I. Obiecte liturgice”, din vol. *Relații interetnice în Transilvania (secolele VI-XIII)*. București, Editura Economică, 2005, pp. 245-264. Și nu sunt singurele texte apărute astfel. În volumul care ne stă în față, MCTȚ *iși repetă aidoma* (= dublează prin copiere!) *afirmațiile, în mai multe locuri* (spre exemplu, p. 18 – p. 375; p. 43 – p. 374; p. 73 – p. 78, cu notele la fel, identice). Pare că nici prin gând nu i-a trecut să relectureze, în final (și reiese că nu a făcut-o nici pentru doctorat!), bucățile de material pe care le-a încropit treptat, în momente diferite, ca să vadă ce oferă publicului înainte de a-și preda volumul la editură. Și ca o încununare a eforturilor de colare – plagiere, concluziile finale sunt o foarte tristă autoplagiere a unor pasaje din interiorul volumului.

Subiectul abordat este de o importanță capitală pentru o parte însemnată a istoriei Transilvaniei medievale. O temă mare, deservită de o tratare mică, marcată de plagiat, fără posibilitatea de a ajunge la puterea unei sinteze serioase, aceasta rezultă din efortul publicistic cu care am avut de-a face. Adesea se tot „ridică” (p. 73, 90: „care se ridică este dacă complexul ... a fost singurul ridicat”, p. 103 etc.) ori se „pun” (p. 29, 51, 53, 69, 89 etc.) întrebări, dar autoarea nu se ridică ea însăși la exigențele reclamate de o asemenea provocare, menită unei edituri care se vrea de prestigiu, propunându-ne un text încălțit, confuz și irelevant, tribut textelor altor autori, pe de altă parte deficient prin recepție selectivă, repetitiv, cu scăpări nejustificate. Interpretările personale, câte ar putea fi socotite astfel, păcătuiesc prin orizont îngust și lipsă de înțelegere a stărilor istorice generale din regatul Ungariei și transilvănene, restricționarea analogiilor, limitarea nejustificată a unor tipuri de izvoare. Paginile scrise sunt neuniform îmbibate cu agresiuni la drepturi de autor sau cu pastişe inferioare textelor inițiale. Colajele diferite se resimt atunci când se abordează aceleași obiective sau se revine parțial la

unele probleme, ca și când nu ar fi vorba despre același lucru ori de aceeași mână care le redactează. Din acest motiv, pasajele sunt adesea contradictorii între ele, în funcție de momentul de creație și amplasare în economia cărții. Așa se face că, la o critică, autoarea poate chiar replica în apărarea sa că, chiar dacă a greșit într-o parte, a scris altfel în alt loc. O soluție care nu dezvinovățește, ci evidențiază incapacitatea de control a propriei creații și lipsa de opinie fermă.

În final, se cuvin menționați și cei cu ajutorul cărora a avut șanse să se publice asemenea volum: Editura Academiei, Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică și referenții P. Niedermaier, membru corespondent al Academiei Române, Z.-K. Pinter și I. Albu.

ADRIAN ANDREI RUSU

***Evanghelie învățătoare (Govora, 1642)*, Ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, București, Editura Academiei Române, 2011, 522 p.**

Aducerea pe înțeles și la îndemâna cititorului de astăzi a monumentalei tipărituri muntene nu poate fi definită altfel decât ca un veritabil eveniment editorial. O astfel de caracterizare se justifică cu atât mai mult cu cât realizatorul, profesorul Alin-Mihai Gherman, a reușit și performanța de a desluși complicatul context în care a fost ea concepută, un moment de cotitură în raporturile interconfesionale ale timpului, pe care editorul modern dovedește că l-a surprins cu aceeași acuitate cu care au făcut-o antecesorii săi de la mijlocul veacului al XVII-lea.

Pentru început, Alin-Mihai Gherman confirmă aserțiunea făcută în 2005 de Dan Zamfirescu¹, cum că grupajul omiletic publicat la mănăstirea Govora în 1642 urmează textul ediției din 1619 a *Evangheliei învățătoare* alcătuite de Kiril Tranquillion-Stavrovetsky, un important cărturar al lumii ucrainene răvășite de urmările unirii religioase de la Brest-Litovsk, care, după servicii remarcabile aduse cauzei ortodoxe – între care se numără și redactarea *Evangheliei învățătoare* – a sfârșit prin a îmbrățișa și el unirea cu Roma, în 1625, dedicându-și cauzei acesteia ultimele două decenii de viață.

Sursa tipăriturii muntene este, deci, o importantă și impozantă cantitativ operă omiletică din arsenalul confruntării Bisericii Ortodoxe cu Protestantismul, text din care la Govora s-a publicat doar o selecție, deși se pare că, inițial, intenția a fost de traducere și tipărire integrală. Ca motivații ale modificării proiectului, Alin-Mihai Gherman propune o întreagă listă de evenimente: ieșirea din scenă, poate chiar înainte de definitivarea traducerii, a ieromonahului Silvestru, trimis în Transilvania pentru întărirea ortodoxiei; desfășurarea sinodului panortodox de la Iași și adoptarea *Pravoslavniciei mărturisiri* a lui Petru Movilă ca manifest al luptei Ortodoxiei împotriva Reformei protestante; tipărirea la Iași, în 1643, a unei lucrări similare ca finalitate: *Cazania* mitropolitului Varlaam; călătoria acestui înalt ierarh în Țara Românească și imprimarea *Răspunsului la catehismul calvinesc*. Nu în ultimul rând, limbajul metaforic greoi și bogăția mijloacelor artistice care supradimensionează și îngreunează receptarea textului lui Kiril Tranquillion-Stavrovetsky, făcându-l greu digerabil pentru auditoriul românesc, vor fi intervenit și ele în balanța costurilor, finanțatorul, voievodul Matei Basarab, preferând întreruperea tipării și completarea materialului deja imprimat cu o

¹ *Flacăra*, nr. 41, din 14-20 octombrie 2005.